

ההבדל בין ברכת אברהם וברכת יצחק

תולדות תשפ"ה שלום רב

חז"ל והמפרשים מסבירים באופנים שונים את הקשר התמוה בין יצחק הצדיק הגדול ובין עשו בנו הרשע, שבהשקפה ראשונה תמוה שיצחק יאהב את עשו הרשע עוד יותר משיאהב את יעקב הצדיק, שי"א שיצחק באמת טעה בזה [אפשר משום שלקח שוחד מעשו, ואפשר משום שהיה עני והיה רעב ועשו האכילן], וי"א שעשו רימה את יצחק ויצחק חשב שהוא צדיק גדול, ולמדו כן מלשון התורה כי ציד בפיו, שהיה שואל אותו שאלות בהלכה ומראה את עצמו כמו צדיק וכמש"כ שם רש"י, אבל מהלך זה קשה להבינו, כי לפ"ז אנו מוכרחים לומר שיצחק היה פתי שאפשר לרמות אותו בקלות וכל ימי חייו חי בטעות, וגם הרי רש"י בעצמו אומר שיצחק ידע שאין שם שמים שגור על פיו של עשו. וגם לפ"ז צ"ל שרבקה היתה פקחת גדולה יותר מיצחק, שהיא הריחה את אמיתותו של עשו ואילר יצחק לא הסכין לעשות כן, אבל לא נחא לומר כן. וגם קשה ע"ז מדוע שלא תגלה רבקה את זהותו האמיתית של עשו ליצחק, כי זה פשוט שאילו חשבה רבקה שעשו מצליח לרמות את יצחק הרי בודאי היתה רבקה יכולה לגלות לו את האמת ואז היה מפסיק את הקשר עם עשו מיד, וכמו שראינו שהסכים לה בסוף האירוע שהגיע הזמן ליעקב לצאת מהבית [ואז לא היתה רבקה נאלצת לסדר את כל ענין הרמאות], ולכן תמוה לומר שיצחק נפל בפח בהבנת אישיותו של עשו.

ולכן י"א להיפך, שמכיון שיצחק ידע את מצבו האמיתי של עשו לכן בדוקא רצה שגם לו יהיה חלק לעוה"ב, אולי הוא יהיה הזבולון של יעקב, שהוא יתמוך בו ויעזרהו ללמוד תורה, ורבקה הבינה שאם יעקב יהיה תלוי בתימוכו של עשו אז יהיה כאן בעיה גדולה, שאי אפשר לרשעים שתהיה להם את השליטה על ממון של לומדי התורה וכמו שאנו רואים היום, ולפ"ז יקשה מאד להבין איך יכול יצחק לחשוב שזה יהיה דבר טוב בשביל יעקב, וגם לפי מהלך זה נראה כאילו רבקה חכמה מיצחק. וזה יקשה בודאי לפי מה שהבאנו בשיעור וירא שלום רב תשפ"ה בשם המדרש שאאע"ה ביקש מהקב"ה בנים שהם ככוכבים שמאירים את העולם ואל"ה הוא מוותר על הבטחת הזרע, וא"כ ה"ז כמו שקבע אברהם שזה יסוד המשפחה, שמי שאינו הולך בדרך ד' מאבד

את הקשר למשפחה ושוב אינו חלק ממנה, ואילו כאן מנסה יצחק בכל כוחו למצוא איזה שייכות במשפחה גם לבן מסוגו של עשו אע"פ שהוא להדיא אינו הולך בדרך ד'.

ובהכרח אנו רואים שהיתה כאן מחלוקת בין אברהם ויצחק איך לנהוג עם בן שאינו הולך בדרך הנכונה, שלדעת אברהם אין לו שום מקום בבית האבות, בבית האבות יש מקום רק לאלו ששומרים דרך ד' לעשות צדקה ומשפט בלי שום פשרות, וזה משום שכך התנה אברהם עם הקב"ה שהוא לא מעוניין בברכת ושמתי את זרעך כעפר הארץ, מספרים לא מעניינים אותי, העיקר אצלי הוא המעלה של הבן שלי, ואם הוא לא בר מעלה אין לו מקום אתי, אבל שיטתו של יצחק לא היתה כן, והוא סבר בשיטה שיש מקום בבית האבות אפילו לאלו שאינם כוכבים אלא נחשבים כעפר הארץ. אלא שתמוה מה הניע את יצחק לחלוק על אביו אברהם, הרי כל גדולת יצחק נובע מאברהם, והקב"ה מזכיר לו את זה בכל פעם שהוא מדבר עמו שכל הברכות שיש ליצחק הוא משם שהוא בנו של אברהם – עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרת, וכן הוא בכל פעם, אלה תולדות יצחק בן אברהם הוליד את יצחק, וא"כ איך חולק יצחק על אברהם?

אבל הביאור הוא לפ"מ שהבאנו בשיעור הנ"ל דברי חז"ל ורש"י לאחר העקדה שנתברכו אברהם ויצחק בשני ברכות שונות, כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך, שפירש"י בשם חז"ל שלשון הברכה אחת לאב ואחת לבן, והבאנו מש"כ במדרש בפרשת במדבר שמבואר שהחילוק ביניהם הוא ברכה של ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים, שברכת אברהם הוא ככוכבים ואילו ברכת יצחק הוא כחול אשר על שפת הים, וההסבר בזה לפי דברינו הוא שאברהם קיבל ברכה של ככוכבי השמים, והיינו שהוא ביקש את זה בברית בין הבתרים, ואז הבטיחו הקב"ה שבניו יהיו ככוכבים, אבל לא מצינו כזה בקשה מצדו של יצחק, ולכן השכר והברכה שלו לאחר העקדה היא הברכה של כחול הים וכעפר הארץ, ומזה הבין יצחק שיש לו תפקיד בשלשלת האבות בשונה משל אברהם, שהוא צריך לכלול בקרבו את עשו משום שעשו הוא העפר ויעקב הוא הכוכב, אבל כלל ישראל בנוי על שני החלקים האלה, ויצחק היה צריך

בפסוק שה' בירך את יצחק לאחר מות אברהם, אבל לא מצינו להדיא בפסוק שיצחק נתברך, אבל לפמ"ש חז"ל ורש"י שבשעת העקדה היה ברכה לאב וברכה לבן, לכן היה יכול אברהם לומר לאליעזר בני ברוך.

1. ואפשר לפ"ז לבאר לשון רש"י בפרשת חיי שרה שאמר לאליעזר בני ברוך ואתה ארור ואין ארור מתדבק בברוך, דלכאורה היכן מצינו שיצחק ברוך, שהרי רק בסוף פרשת חיי שרה מבואר

למצוא דרך איך להשלים ביניהם, אבל בודאי אסור לו לדחותם. ונמצא ששני הברכות שניתנו לאברהם בפרשת לך לך, עפר הארץ וכוכבי השמים שניהם נתקיימו, אלא שאברהם לא רצה ליטול חלק בזה, ולכן קודם מיתתו שב ישמעאל בתשובה, כי זה חשוב מאד לאברהם [וראה זה פלא שענין זה שעשה ישמעאל תשובה נזכר ברש"י שלשה פעמים, א' בברית בין הבתרים עה"פ ואתה תבוא אל אבותיך בשלום, ב' שלהי חיי שרה ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו, ועוד פעם כאשר מת ישמעאל ויגוע שאין לשון גויעה אלא בצדיקים, הרי שגם הוא כוכב! והרי שזה דבר חשוב מאד להדגיש אף שלכאורה לדורות זה לא כלום, אבל זה חשוב לחיי אברהם], ולכן עשו לא ירד מהדרך עד יום פטירתו של אאע"ה [וגם זה נזכר לפחות פעמיים בדברי רש"י, עה"פ ואתה תבוא אל אבותיך, וכן על הפסוק הלעיטני מן האדם], אבל נשאר בבית אביו יצחק [ולא עשה כמו שעשו שרה ואברהם שזרקו את ישמעאל מהבית משום שהיה מצחק, והלא עשו היה מצחק יותר גדול], כי יצחק הבין שברכתו שונה מברכתו של אברהם ושיש לו תפקיד אחר, וזה נוסד אצלו כבר בברכת המלאך מיד לאחר העקדה, ונמצא שמש"כ ויאהב יצחק את עשו, היינו משום שהבין יצחק שזה התפקיד שנועד לו, אלא שבודאי הוצרך למצוא לו איזה תפקיד נאות למדרגתו, ולכן הפקידהו על הציד ועל האוכל בביתו, ולכן בשעת הברכות ביקש ממנו להביא ציד כי זה היה תפקידו.

ויסוד זה מבואר להדיא בגמ' הידועה בשבת [דף פ"ט ב'] שכאשר חטאו בני" ורצה הקב"ה למצוא זכות בעדם אז הלך לאברהם ואמר לו בניך חטאו לי, וע"ז ענה לו אברהם ימחו על קדושת שמך, וכן היה אצל יעקב, אבל אז פנה ליצחק ואמר לו בניך חטאו ואמר לו יצחק בני ולא בניך וכו' פלגא עלי ופלגא עליך, והיינו שיצחק הוא אביהם של כל ישראל, אפילו אלו הנחשבים כעפר, ולכן הוא באמת סבר שאין כזה דבר כמו ימחו על קדושת שמך כי גם הם נקראים בנים, כי הקב"ה אמר לאחר העקדה כי הרבה ארבה את זרעך כחול אשר על שפת הים, וזה הברכה המיוחדת ליצחק וזה התפקיד המיוחד ליצחק, ולכן אמר בני ולא בניך, כלומר הם הבנים שנתת לי לגדל וא"כ איך עולה על דעתך למחותם. ולפי הבנה זו יש לפרש היטב את דברי רש"י בפרשת חיי שרה [כה-יא] ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק בנו, ופירש"י אע"פ שמסר הקב"ה את הברכות לאברהם נתיירא לברך את יצחק מפני שצפה את עשו יוצא ממנו אמר יבוא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו ובא הקב"ה וברכו עכ"ל. הרי מפורש ברש"י שאברהם לא רצה לברך את יצחק מפני שביצחק נכלל עשו, וברכת אברהם זה ברכה של כוכבים, ומי

שאינו כוכב לא נכלל בברכת אברהם, ולכן אינו יכול למסור לו ברכת אברהם, אבל זה הבין אברהם שאף שלגביה ידידה הוא לא מעונין בזרע שהוא בבחינת עפר הארץ, ולפי מהלך מחשבתו הוא רק רוצה בנים של כוכבים, אבל הוא הבין שאין זה באמת רצון הבורא, שהבורא אינו דוחה שום יהודי אפילו אם הוא מתרחק בריחוק כמו של עשו, ולכן אמר אני באמת לא יכול לברך, אבל הקב"ה יכול לברך אותם, יבוא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו, כלומר בעיני הקב"ה בודאי הוא מברך גם את ברכת עפר הארץ, ולכן הקב"ה מסר ברכה זו ליצחק.

והנה אמנם בודאי נמסרה ברכת כוכבים ליצחק נמי, וזה התקיים אצלו בבנו יעקב, וכן אמר לו הקב"ה מפורש בפרשתנו [כו-ד] והרביתי את זרעך ככוכבי השמים, והיינו שברכה זו ניתנה ליצחק נמי, אלא שברכה זו לא נמסרה מאברהם ליצחק באופן ישיר, אלא היא נמסרה ליצחק ע"י הקב"ה בזכותו של אברהם, שזה מה שרצה אברהם, ולכן אומר לו הקב"ה שם: עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמתי מצותי חקתי ותורתי, כלומר אברהם ביקש רק בנים כאלו, ולכן אני בודאי אמלא את מבוקשו, אבל שלא כאברהם שרצה רק בנים כאלו, יש עוד אב ששמו יצחק שהוא יכול כל בני ישראל, אפילו אלו שלא נחשבים בתור כוכבים.

ונראה להוסיף בזה, שברכת אברהם היא ברכה מיוחדת לירושלם א"י, שבניו אחריו יירשו את הארץ, וכמו שאומר לו הקב"ה בפרשת לך לך לאחר שהוציא אותו והראה לו את הכוכבים [טו-ז] אני ד' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה, וזה באמת תלוי בנקודה זו שהבנים היורשים את ארץ ישראל יהיו ככוכבים המאירים את העולם, וע"ז הם יקיימו כי מציון תורה תורה ויהיו אור לגויים, ולכן הסכים אברהם שאם לא ישמרו את התורה ויעבדו ע"ז ויטמאו את א"י, שאז יגלו מא"י ויאבדו את הזכות לדור בא"י מקום השראת השכינה, כי ארץ ישראל אינה סובלת ידי עובדי עבירה, ולא תקיא אתכם הארץ בטמאכם אותה, ואם יחטאו ושוב לא יהיו כוכבים, אז יגלו לכל מקום בעולם, כפי אשר אכן היה שבכל מקום בעולם ישנם יהודים שמתחלה היו בא"י אבל מפני חטאינו גלינו מארצנו, ובתקופה ההיא שהם בגולה הם בודאי נחשבים כבני ישראל אלא שאין הם בגדר כוכבים אלא בגדר עפר הארץ, ולפעמים שייך שיאבדו כל קשר ליהדות, ויגורו בהודו או בטיבט ויחפשו שורש לרוחניות בע"ז כמו שאנו רואים היום אצל אלפי ישראלים, אבל כל זה כבר אינו חלק מברכת אברהם, אלא זה הברכה השנייה שניתנה ליצחק שהם עדיין נחשבים זרע יצחק, אבל לא יכולים לדור בא"י שזה רק ברכת אברהם. ולכן הוא אומר

שאתן לזרעך את כל הארצות האל גו' עקב אשר שמע אברהם בקולי.

ולפ"ז י"ל מהלך יקר מאד בכל פרשת הברכות שיצחק נתן לעשו, דלפי דברינו יצחק ידע היטב מיהו עשו וכל החטאים שלו, ואעפ"כ הוא מחויב לברכו כי זה תפקידו שקיבל לאחר העקדה, ולכן כאשר קרא את עשו לברכו קודם מיתתו, הוא ידע בדיוק מה הוא עושה, ולכן לשון הברכה שהוא נותן לו הוא ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ, אין הכוונה לא"י [כלומר כאשר חשב יצחק שהוא מברך את עשו לא כיון לברכו במשמני א"י אלא במשמני הארץ סתם], ומש"כ הרמב"ן בפס"ח שמשמני הארץ הכוונה השמנה בכל הארצות, זה פירושו למעשה לאחר שהברכות ניתנו ליעקב בערמה, אבל בדעת יצחק עצמו כאשר חשב שהוא מברך את עשו, לא התכוין לזה, וראיה גמורה לזה הוא שלאח"כ כאשר בכה עשו והוצרך יצחק לשוב ולברכו הוא אומר שוב הנה משמני הארץ יהיה מושבך ופירש"י זו איטליה של יון, והיינו שעכשיו ברור שזו היא כוונתו כל הזמן כאשר הוא מברך את עשו, וכ"כ הרמב"ן עצמו בפל"ט, כלומר שכמו שמטל השמים הכוונה לכל הברכות שיוכלו לבא מהשמים, כמו כן משמני הארץ הכוונה לשומן הארץ בכללו, עפר הארץ, כי ידע והבין שא"י לא שייכת לעשו ואין לו בה נחלה כלל, ורק מוסיף לברכו יעבדוך עמים וישתחו לך לאומים הוי גביר לאחיך וגו', אין כאן ברכה לא"י ואין כאן ברכה רוחנית בכלל, זה ברכה בשביל עשו, ולכן אין זה ברכת אברהם, אלא הוא מוסר לו את הברכה אשר ברכו הקב"ה לאחר מות אברהם, שעכשיו הוא מוסר את זה לעשו, בתור תפקידו כאבי העפר הארץ.

אבל לאחר כל המעשה כאשר הוצרך יעקב לצאת מבית הוריו ולנדוד ללבן מחמת שנאת עשו אז כתוב [כח-א] ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו ויצוהו גו' ומסיק: וקל שקי יברך אותך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגריך אשר נתן אלקים לאברהם, זו היא הברכה שיצחק תמיד תיכנן ליעקב, יש כאן שני ברכות, יש ברכת אברהם שלא ניתנה ליצחק למסור הלאה, ולכן את ברכה זו הוא אומר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם שזה לא מסורה בידי אלא שהקב"ה יברך אותך ישיר בזה ולכן הוא אומר וקל שקי יברך אותך גו' ויתן לך את ברכת אברהם וגו', אבל את ברכת הקב"ה שהיא ברכת ושמתי את זרעך כעפר הארץ, ברכה זו היתה מסורה בידו של יצחק, ומכיון שתפקידו לאחר העקדה הוא הברכה של כחול הים, ממילא הוא מוסר את זה לעשו. ומדוקדק מאד שבברכת עשו הוא אומר ויתן לך האלקים מטל השמים וגו', אבל לא אומר שאלקים יברך אותך כמו

שהוא אומר אצל יעקב, כי שם הוא רק אומר שה' יברך אותך שהרי ברכת אברהם מסורה בידו, אבל כאן אצל עשו הברכה מסורה ביד יצחק.

אלא שרביקה כנראה לא ידעה מכל זה, והיא חשבה שיצחק עומד למסור את הברכות של אברהם לעשו וממילא הוא יקבל את ארץ ישראל לאחוזת ויגרש את יעקב מארץ החיים, ולכן היא מיהרה לסבב שעשו לא יקבל שום ברכה מיצחק, כי לא ידעה שיש כאן חשבון של שני ברכות ושני תפקידים שונים, אבל יעקב אפשר שידע מכל זה, ולכן באמת יעקב חשש מאד מלמלא את משאלת רביקה, שאפשר שהוא ידע שיש חילוק בין הברכות שעתיד יצחק ליתן לבניו, אבל מכיון שחזקה עליו פקודת אמו, ממילא לא היתה לא ברירה, ולכן מבואר במדרש שהלך לקחת את הברכות אנוס וכפוף ובוכה.

ומצאתי אח"כ שנקודה זו מפורשת במדרש להדיא [ע"פ פירוש מהרז"ו], שבב"ר מבואר שיעקב אמר לרביקה והבאתי עלי קללה ולא ברכה וז"ל [ליישוב כפל הלשון] אפילו ברכה אחת שהוא עתיד ליתן בסוף אינה נותנה לי, ופירש מהרז"ו וז"ל ואפילו ברכה אחת אותה ברכה הראויה לי שיתן לי עכ"פ בסוף היינו מש"כ כשהלך אל לבן ואל שקי גו' ויתן לך את ברכת אברהם שברכות הראשונות בעוה"ז והאחרונות לעוה"ב כמ"ש בפר"א סי' ל"ה והנה הסכים יצחק שברכת אברהם יהיו שייכים ליעקב היינו התורה והעוה"ב, אך ברכת דגן וטל רצה ליתן לאחיו וז"ש אם אקח ברכת עוה"ז חוששני שבסוף לא יתן לי כלום גם אותה ברכה שהאציל לי עכ"ל, ומבואר להדיא שיעקב סבר שתמיד היה בדעתו של יצחק לברך אותו בברכת אברהם, שהיא תבוא מהשי"ת ישיר ליעקב, והוא אכן נתן לו אותה בסופה של דבר, והוא רק רצה ליתן לעשו ברכות עוה"ז, וכאמור לפי דברינו זה משום שזה תפקידו שניתן לו לאחר העקדה, ודלא כשיטת רביקה.

ולכן באמת כאשר ראה יצחק שנפל בפח ונתן את ברכות עשו ליעקב, הוא באמת חרד חרדה גדולה עד מאד, הוא באמת התחרט על זה שנתנן ליעקב, ואף שאמר גם ברוך יהיה, ביאר הרמב"ן שאמר כן "על כרחי, שא"א לי להעביר הברכה ממנו", אבל באמת לא רצה שהברכה הזו תינתן ליעקב, כי היא ברכה מיוחדת לעשו, ולכן אמר בא אחיך במרמה ויקח ברכתך, כלומר הוא הסכים עם עשו שמה שעשו רביקה ויעקב היה מרמה, ובסופו של דבר הוא נותן לעשו את אותו הברכה בערך שכבר נתן ליעקב, משום שבעצם היא הברכה של עשו, ורק אח"כ הוא מברך את יעקב שהשי"ת יתן לו את ברכת אברהם, כנ"ל. [ואפשר שמה שפירש"י שראה גיהנם פתוחה תחתיו, היינו משום שע"י המרמה הפסיד

עשו את הברכות שהם באמת מגיעים לו וכפי מה שנצטוו מהקב"ה לאחר העקדה, וא"כ לא קיים רצון ד' בזה, ודו"ק.]

ונמצא שבסופו של דבר היה זה יצחק שצדק בכל המהלך, ורק רבקה היתה לה חוסר ידיעה בכל הענינים האלו [כי היא רק קבלה ברכת לבן שהוא אחותינו את היי לאלפי רבכה ויירש זרעך את שער שונאיו, וברש"י [ועיי"ש ברשב"ם] שברכו אותה שהיא תקבל את הברכה שנאמרה לאאע"ה בהר המוריה, אבל הם לא הבינו את ענין הכוכבים והעפר ורק הבינו את סוף הברכה ויירש זרעך את שער אויביו, ולכן היא לא ידעה מכל זה]. ולולא דמסתפינא הייתי אומר שבאמת אנו מוצאים שלאחר הפרשה הזו של הברכות שבו שיחקה רבקה תפקיד מרכזי, שוב לא מוצאים אנו את שמה של רבקה מוזכר במשך ימי חייה, ואפילו בשעת פטירתה, מעלימה התורה את פטירת רבקה, ורש"י ביאר שיקללו אנשים את רבקה שיצאה ממנה עשו, וזה פלא מלהבין, מדוע לא יקללו את יצחק שיצא ממנו עשו, ותירץ הגו"א שהאם היא שנותנת דם ובשר וגידים גו' והרשעות תלוי באם, אבל לפי דרכנו י"ל שבאמת כל הסכסוך הזה עם עשו, שאנו סובלים ממנו עד היום הזה, שהרי יסוד האנטישמיות הוא מה שיעקב לקח את הברכות מעשו, כל התדמית הזו שמפתחים אנשי האנטישמיות שהיהודים גוזלים וגונבים מהגוי, זה הכל נובע ממה שעשה יעקב לעשו בשעת הברכות [ונטילת הבכורה], וכן מפורש בתורה וישטום עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו, כמה ימים של דם נשחטו מבני ישראל על יסוד השנאה של עשו ליעקב, הלכה היא עשו שונא ליעקב, אבל הטרגדיה העצומה בזה שזה לא היה צריך להיות כן, והברכות של אברהם שהם אלו ששייכים ליעקב זה תמיד היה בתכניתו של יצחק ליתן ליעקב, והוא היה מקבל אותן בדרך הנורמלית, אלא שרבקה דילגה על הסדר האלקי והחליטה שהיא צריכה לסדר שיצחק יברך את יעקב ולא את עשו, ואף שהיה זה כולו לש"ש, אבל זה היה טעות היסטורית שגרמה למה שאנו יודעים היום כהיסטוריה של כלל ישראל עם אוה"ע, וממילא זה יקללו הבריות, לא הנקודה שהיא הולידה את עשו, כי זה עשה גם יצחק, וזה היה לא אשמתה, אבל

הוישטום עשו את יעקב זה היה אשמתה, ולכן נעלמה מיתתה, כך י"ל בדרך אפשר.

וזה אין לומר שמכיון שרואים אנו שהצליח יעקב לקחת את הברכות מעשו בהכרח שכך רצתה ההשגחה ומד' יצא הדבר, ומה גם שאונקלוס תרגם שרבקה אמרה ליעקב שהיא אומרת לו לעשות כן משום שכן קיבלה בנבואה – הרי שלכאורה רבקה עשתה מה שנצטווה מהקב"ה, אבל באמת זה אינו, דהמעין באונקלוס יראה שלשונו הוא "עלי אתאמר בנבואה דלא ייתן לוטיא עלך" כלומר כלפי מה שאמר יעקב והבאתי עלי קללה ולא ברכה, לזה אמרה רבקה שלא יתקלל, וזה אמנם נכון, שיצחק לא קללו כאשר נודע לו שהוא רומה, ואדרבה אמר גם ברוך יהיה, וע"ז באמת היה נבואה, אבל לא מצינו באונקלוס שהיתה נבואה ישירה לרבקה שתצוה ליעקב לרמות את יצחק.

ועוד, שאפילו אם כוונת אונקלוס לאיזה נבואה ישירה שקיבלה רבקה, נראה שאין כוונתו שקבלה נבואה ישירה לקחת את הברכות המגיעות לעשו, כי ברשב"ם ובחזקוני איתא שלא קיבלה נבואה מיוחדת ע"ז אלא שסמכה על הנבואה שקיבלה משם בזמן הריונה שרב יעבד צעיר, וסברה שמכיון שהנבואה היא שעשו ישתעבד ליעקב, בהכרח אין ממה לחשוש, אבל באמת פירוש המלות של ורב יעבד צעיר לא ברור היטב מי יעבד למי, עיין בראב"ע שם ובפירושו אבי עזר על הראב"ע, וכן באוה"ח, שיש בזה כמה פירושים, ולא ברור אם הצעיר יעבד לרב או איפכא [וגם י"ל שמכיון שמכר בכורתו ליעקב, א"כ הצעיר נהיה הרב], וא"כ רבקה הבינה את הנבואה כפי הכנתה, אבל באמת נראה שטעתה בזה, ואף דקיי"ל שנביא אמת מקבל נבואה בציורים ובתמונות ופותרה כפי הבנתו ואז זה נהיה נבואת אמת, אבל בד"א כאשר הנביא מקבל את הנבואה ישיר מד', אבל כאן הנבואה נאמרה לשם בן נח והוא מסרה לרבקה, כן פירש"י עה"פ ויאמר ד' לה ע"י שליח לשם נאמר ברוה"ק והוא אמר לה, ולפי פשוטו משום שהקב"ה לא מדבר לנשים, אבל עכ"פ היא לא קיבלה את הנבואה באופן ישיר, ולכן באמת טעתה בפענוח הנבואה, ויצחק הוא זה שצדק.²

והנה המשנה בנדרים דף ל"א אומרת שמי

2. והנה מאחר שחשש יעקב ואמר והבאתי עלי קללה ולא ברכה, אמרה לו רבקה עלי קללתך בני, ולפי מה שביארו רוב הראשונים היא לא מתכוונת שלא תהיה כאן קללה כלל, כי בטח יש כאן קצת סיכון, אלא היא אומרת עלי קללתך בני, כ"כ בדע"ז ובחזקוני (בפירוש א'): פירוש לא יקלל אותך כי אם אותי שכן דרך העולם כשהילדים עושין שלא כדת שמקללין אביהן ואמן ואומרים שזה גדל, וכע"ז בספורנו: עלי להכנס תחתך אם תארע לך קללה כמו שאז"ל (סנהדרין מח ב) שעשה שלמה שקבל עליו קללות יואב והשיגוהו, ומזה שדימה

הספורנו ענין יואב ושלמה לענין רבקה שהיה כאן סכנה ממש, שהרי אצל שלמה אכן הם אירעו שכל הקללות שקילל דוד את יואב לאחר הריגת אבנר אכן נתקיימו, ועיין גם באוה"ח שהקשה מדוע הוסיפה "בני" הרי היא מדברת אליו, וביאר שהוכרחה לומר עלי קללתך בני שמכיון שיעקב אמר והבאתי עלי קללה ובלא ברכה, וקללת חכם אפילו על תנאי היא באה, לכן הוכרחה לקבל על עצמה את הקללה שאל"כ זה יכול לפגוע בבנה, ולכן פירוש הכתוב הוא שעלי – קללתך בני, כלומר הקללה שאמר בני היא עלי, הרי שיש כאן סכנה של ממש. ואף

שנודר מזרע אברהם מותר בזרע ישמעאל ובזרע עשו, שהכתוב אומר כי ביצחק יקרא לך זרע לאפוקי ישמעאל וביצחק ולא כל יצחק לאפוקי עשו, ולכן מי שאמר זרע אברהם ממילא ישמעאל ועשו אינו בכלל. ולפ"ד נראה לחדש שמי שנודר מזרע יצחק יהיה אסור בעשו, כי דין זה כי ביצחק ולא כל יצחק זה נאמר לאברהם בשעה ששילח את ישמעאל, אבל לא נאמר דין זה ליצחק, ומצדו של יצחק שני בניו נקראים זרעו, הם זרע יצחק ולא זרע אברהם. וזה כמו שכתבתי מקודם, שיצחק בירך את יעקב בברכת אברהם, כלומר שכל ברכת אברהם ילך דוקא לו ולא לעשו, אבל ברכת יצחק עדיין ממשיך לעשו, שהרי הוא נקרא זרע יצחק.

והנה במוסף של ר"ה אנו מסיימים ועקדת יצחק לזרעו ברחמים תזכור, ובשו"ע סי' תקצ"א ס"ז כתב וז"ל ועקדת יצחק לזרעו ברחמים תזכור כך היא הנסחא המפורסמת והמדקדק לומר לזרע יעקב תזכור משנה מטבע שטבעו חכמים בברכות ואינו אלא טועה עכ"ל, ובמשנ"ב סק"ב דזרע יצחק ג"כ אין עשו בכללו, כלומר אין טעם לשנות לזרע יעקב כי זה ברור שזרע יצחק אינו כולל את עשו, ובשעה"צ סק"ח הוכיח את זה ממש"כ

בריש הפרשה כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, ולא ניתן כי אם ליעקב עכ"ל. והנה על עיקר פסק המחבר שאסור לשנות, חולק הט"ז והגר"ז והדה"ח והביא המשנ"ב בשם י"א דאדרבה יותר טוב לומר לזרעו של יעקב דבתפלה בעינן לפרושי טפי כל מה דאפשר, ולפמשנ"ת בהמשך דברינו שיטת החולקים מובנת היטב, דאה"נ עשו אינו נקרא זרע אברהם אבל הוא נקרא זרע יצחק, ולכן מי שאומר ועקדת יצחק לזרעו ברחמים תזכור אפשר שכולל נמי את עשו, ומה שהוכיח בשעה"צ ממה שאמר השי"ת כי לך ולזרעך אתן כל הארצות האל, כבר נתבאר בתחלת דברינו שזה לגבי ההבטחה לירושת הארץ, כי ירושת א"י ניתנה לאברהם, ואברהם רצה רק כוכבים שיירשו את א"י, ולכן בודאי יהיה ליצחק את יעקב בכדי שזרע אברהם יירש את א"י, אבל לגבי שאר דיני זרע יצחק, כלומר לגבי הדינים של כעפר הארץ וכחול הים שזה לא שייך בדוקא לגבולות א"י, בזה שפיר שייך שעשו הוא זרע יצחק, ולכן בתפלה צריך לדקדק היטב ולומר שעקדת יצחק תהיה זכות לזרעו של יעקב, והדברים ברורים בע"ה.

שמהכרס שלה יצא עשו, כלומר כאילו זה פרי כל עמלה, וזה פלא שהרי היא אהבה את יעקב ומחמתה הוא קיבל את הברכות ובודאי היא לא גאה בבנה עשו, אבל אעפ"כ זה אולי הקללה שקבלה על עצמה, שהרי עשתה דבר נורא מדעת עצמה, ולבסוף זה לא היה מה שרצה יצחק, ואולי גם מה שלא רצה ה', כך י"ל בביאור כל הענין התמוה הזה.

וראוי לציון שכאשר מקבל יעקב את הבטחת ה' בתור תנאי זה, הוא אומר ושבתי בשלום אל בית אבי, אבל לא מזכיר את אמו, ואכן באמת כן היה ששב בשלום אל בית אביו, אבל זה כבר לא היה בית אמו, שהרי רבקה נפטרה קודם ששב.

שלא מצינו שנתקללה רבקה קללה של ממש, אבל לעיל בפרשת וישלח [לה-ח] ותמת דבורה מינקת רבקה, שקבלו חז"ל שבאמת מתה רבקה אבל העלימה התורה את מיתתה כדי שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנו עשו, וביאר שם הרמב"ן ורב"ח שמיתתה של רבקה היה ההיפך ממיתתה של שרה, שבעוד אצל שרה כל העולם בא לספור ולשרה ולבכותה, וזה היה לזיה מכובדת עד מאד, אבל אצל רבקה היתה לזיה באמצע הלילה בלי שום משתתפים, כי אברהם מת, ויצחק היה סומא כלוא בבית, ויעקב היה בדרך, ועשו שנא אותה ולא הלך להלויה, ואם היו הבריות שומעים על מיתתה היו מקללים אותה